

گزیده‌های منتهای بیست

گزیده مطالب رازی، بیست سال پیش از این در همین ماه

گردآوری و تدوین: دکتر مجتبی سرکندی

مقدمه

زیرعنوان بالا مطالبی از رازی ۲۰ سال پیش در همین ماه ارایه می‌شود. گذشت ۳۶ سال از انتشار اولین شماره رازی، نامه اعمالمان را آن قدر قطور و سنگین کرده است که بشودگاه که دلمان تنگ آن روزها می‌شود، به شماره سنگین و وزین صحافی شده هر سال نگاهی بیاندازیم، تورقی بکنیم صفحاتی چند از آن‌ها را بخوانیم و ... حالمان خوب شود. آن قدر انرژی بگیریم که هم‌چون مدیرمسئول محترم و سردبیر نازنین با بر زمین محکم کنیم که: «به هر حال ما ادامه خواهیم داد». این سرزدن‌ها به شماره‌های پیشین ایده‌ای را در ذهن نشاند که گزیده‌هایی از همان شماره و صفحات مشابه ماه انتشاراتی فعلی مان گزین کنیم و شما را نیز در این «دل‌شدگی» با خودمان شریک نماییم. خواننده‌هایی قدیمی آن روزها برایشان زنده می‌شود و تازه خواننده‌های رازی هم پی می‌برند که بیست سال پیش رازی در مورد عرصه دارو در ایران و جهان چه نوشت به هر حال، به جستجوی زمان از دست رفته برآمدیم که با قدی اغراق و اغماض و با استعاره‌ای ادبی «بهشت گمشده» دست به قلم‌های رازی بوده است، بهشت گمشده‌ای که گفته‌اند: «بهشت گمشده» همان گذشته‌ای است که برای همیشه از دست داده‌ایم ولی ما قطعاتی از آن گذشته را در جلد‌های صحافی شده از تعرض زمانه مصون داشته‌ایم.

گزیده‌های مطالب این شماره به شرح زیر هستند:

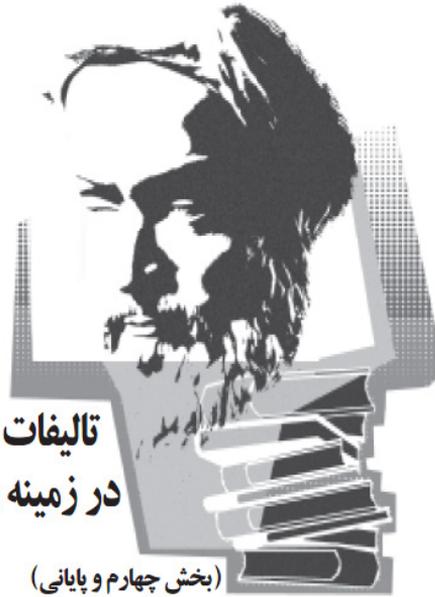
- ۱- فهرست مقاله‌ها در شماره مهر ۱۳۸۴ / دکتر مجتبی سرکندی
- ۲- تألیف رازی در زمینه علوم پزشکی - دکتر سید محمد صدر
- ۳- گزارش مرکز ثبت و بررسی عوارض ناخواسته دارویی «فروردین ماه ۸۴» - دکتر خیراله غلامی، دکتر شادی یوسفیان، دکتر گلوریا شلویری، دکتر نازنین دریاباری

فهرست مقاله‌های مهر ۱۳۸۴

تهیه و تنظیم: دکتر مجتبی سرکندی

عنوان	
سر مقاله	تألیفات رازی در زمینه علوم پزشکی (بخش چهارم و پایانی) - دکتر سید محمد صدر
علمی	پیامدهای مصرف الکل و دارو درمانی الکلیسم - دکتر فرشاد روشن ضمیر
	مقاومت دارویی و شیمی درمانی سرطان - شیوا نعمتی، طاهره ولد بیگی، دکتر مهران حبیبی رضایی
	کوآنزیم Q10 و نقش پیشگیری کننده آن از بیماری‌های مختلف - دکتر جلیل بغدادچی، هلداتوتونچی
	سندروم روده تحریک پذیر و درمان‌های مختلف - دکتر ناهید نبات دوست
	ترامادول یک داروی شبه اویپوئید و ضد درد - دکتر فاطمه تاجیک رستمی، دکتر ناصر هداوند، گلوریا شلویری، دکتر خیراله غلامی
	پاسخ به سوالات دارویی - دکتر طلعت قانع، دکتر یسنا به منش
آزمایشگاه	دیدگاه - حکیمه مازوجی
	باز خوانی (Recall) فرآورده‌های دارویی - دکتر معصومه کنعانی
	رازی و خوانندگان
	گزارش مرکز ثبت و بررسی عوارض ناخواسته دارویی «فروردین ماه ۸۴» - دکتر خیراله غلامی، دکتر شادی یوسفیان، دکتر گلوریا شلویری، دکتر نازنین دریاباری
	گزارش فعالیت‌های کمیته‌های تجویز و مصرف منطقی دارو «۶ ماهه اول سال ۱۳۸۳» - دکتر فاطمه سلیمانی، دکتر سید آرش تهرانی بنی هاشمی، دکتر نوشین محمد حسینی
	سوالات مربوط به باز آموزی
	فرصت‌های شغلی

تالیفات رازی در زمینه علوم پزشکی (بخش چهارم و پایانی)

دنبال نموده و هم‌چنان سرمقاله نشریه را در شهریور ماه به مطالب مربوط به محمدبن زکریای رازی اختصاص دهیم. در این مقاله، بخش پایانی آثار پزشکی رازی درج می‌شود و انشاء... در آینده آثار رازی در زمینه‌های دیگر بررسی خواهد شد. اکنون به ادامه درج عناوین تالیفات رازی در زمینه علوم پزشکی می‌پردازیم:

گرچه روش سال‌های گذشته نشریه پرداختن به آثار رازی در شهریور ماه و هم‌زمان با سالگرد تولد این دانشمند بزرگ و نابغه تاریخ ایران بوده است، به دلیل چاپ ویژه‌نامه در شهریور ماه و اختصاص تمام مطالب به موضوع مربوط، بر آن شدیم تا درج آثار رازی را در ماه مهر پی‌گیریم. امید آن که در سال‌های آینده روش گذشته را

۶۷- المَدْخُلُ إِلَى الطَّبِّ

(ورود به پزشکی) یا (مقدمه‌ای بر علم پزشکی)
این کتاب احتمالاً قسمت دوازدهم از کتاب الحاوی و یا اولین مقاله از کتاب منصوری است که یک نسخه خطی از آن در کتابخانه ملی مادرید و نسخه خطی دیگری به نام کتاب فی المَدْخُلِ الصَّغِيرِ فِي الطَّبِّ در کتابخانه ملی پاریس موجود است.
نکته قابل ذکر در این مقوله، اعتقاد قدما به دانستن علوم دیگر برای ورود به علم پزشکی است، چنانکه محمودبن محمد آملی که یکی از شارحین قانون بوعلی سینا است در مقدمه شرح بر این کتاب، دانستن هیجده علم را برای طیب ضروری می‌دانسته است.

در اینجا مناسب است به این نکته اشاره شود که مقام رازی در جراحی کمتر از طب نیست و اعمالی که او در دوران طبابتش - چه در ری و چه در بغداد - انجام داده است، موید این موضوع می‌باشد. به‌عنوان مثال، رازی در کتاب سنگ کلیه و مثانه از بیرون آوردن سنگ به وسیله عمل جراحی سخن گفته است. او همچنین برای بیرون آوردن اجسام خارجی از گلو و حلق از اسباب خاصی استفاده می‌کرده است.

۷۰- فِي العَطْرِ

(درباره عطر)

از این کتاب که در باب عطر و روغن‌های معطر می‌باشد، نسخه‌ای مشاهده نشده است.

۶۸- شَرَفُ العَيْنِ

(شرف و فضیلت چشم)

از عنوان این کتاب که نسخه‌ای از آن مشاهده نشده است، چنین برمی‌آید که به برتری چشم (حس بینایی) نسبت به سایر حواس پرداخته است.

۷۱- اِثْبَاتُ الطَّبِّ

(اثبات علم پزشکی)

در گذشته افرادی وجود داشتند که به علم طب اعتقادی نداشتند و آن را نفی می‌کردند. به همین دلیل، رازی برای رد نظر آن‌ها و اثبات علمی بودن طب کتاب مذکور را نوشته است. تاکنون نسخه‌ای از این کتاب مشاهده نگردیده است.

۶۹- فِي العَمَلِ بِالْحَدِيدِ وَالْجَبْرِ

(کار با میل یا میل زدن و شکسته‌بندی)

این کتاب در مورد شکسته‌بندی و عمل جراحی است که متأسفانه نسخه‌ای از آن مشاهده نشده است.

۷۲- کِتَابَانِ فِي التَّجَارِبِ

(دو کتاب در زمینه تجربیات)

این کتاب دارای سی‌باب می‌باشد و

مربوط به تجربیات رازی در درمان بیماری‌های مختلف است. یک نسخه خطی به نام کتاب التجارب در کتابخانه حاج حسین آقای ملک وجود دارد.

۷۳ - نقرس

این کتاب بیماری نقرس را مورد بررسی قرار می‌دهد.

۷۵ - فِي الْعَلَّةِ الَّتِي لَهَا صَارَ النَّائِمُ يَعْزِقُ أَكْثَرَ مِنَ الْيَقْظَانِ

(درباره اینکه چرا افراد در خواب بیش از بیداری عرق می‌کنند)
این رساله شامل بیست و پنج سطر است و احتمالاً یکی از بخش‌های کتاب‌های دیگر رازی می‌باشد.

۷۶ - كِتَابُ الْفَاخِرِ

(کتاب فاخر)

نسخه خطی این کتاب در کتابخانه نلین‌گراد روسیه و شهید علی پاشا در استانبول ونیمی از آن (جزء دوم کتاب) در کتابخانه سلطنتی برلین موجود است. دو نسخه از این کتاب در کتابخانه ملک وجود دارد که یکی از آن‌ها شامل هفتصد و هفتاد و دو صفحه بیست و پنج سطر می‌باشد. در این کتاب جمیع بیماری‌های از سر تا پا ذکر شده است.

۷۷ - صِفَةُ مَدَادٍ مَعْجُونٍ لَا نَظِيرَ لَهُ

(نسخه یک معجون بی‌نظیر)

این عنوان فقط در کتاب تاریخ الحکما قفطی و طبقات الاطباء ابن‌ابی اصیبعه دیده شده است.

۷۳ - فَصْدٌ

(رگ زدن یا خون‌گیری)

این کتاب را رازی برای امیر ابوعلی‌احمد بن اسماعیل بن احمد سامان تألیف کرده است. دانشمندان در قدیم خون‌گیری را از ضروریات بهداشت آدمی می‌دانستند. آنان معتقد بودند که اخلاط بدن که شامل سودا، صفرا، دم و بلغم می‌باشد، در کبد تولید می‌شود و در هنگام ضرورت توسط فصد یا خون‌گیری و یا استفراغ خون، از بدن خارج می‌گردد. نسخ خطی این کتاب در کتابخانه ملک در تهران و کتابخانه آصف در استانبول موجود است.

رساله فصد شامل ده‌باب است که عناوینی از جمله میزان خون گرفتن، مقصود از خون گرفتن، کیفیت خون گرفتن، رگ‌های مورد نظر برای خون‌گیری، بیماری‌هایی که خون گرفتن برای آن‌ها سودمند است، بیماری‌هایی که خون گرفتن برای آن‌ها مضر است، خطاهای رگ‌زن و شرایط رگ‌زن در آن مطرح گردیده است.

۷۸- رسالَة صِنَاعَةِ الطِّبِّ وَوَضْعِهَا وَتَمْيِيزِهَا
(رساله صنعت پزشکی و وضعیت و مشخصات آن)

از این رساله که در مورد علم طب می‌باشد، نسخه‌ای مشاهده نشده است.

۷۹- بُرءُ السَّاعَةِ

(درمان فوری یا شفای سریع)

این کتاب در سال‌های ۳۱۲ و ۳۱۳ هجری قمری و به اسم ابوالقاسم عبدالله بن ابوعلی محمد بن یحیی عبیدالله بن یحیی بن خاقان وزیر منصور نوشته شده است. برخی از مورخان معتقد هستند که این کتاب آخرین نوشتار رازی است. رازی خود درباره این کتابش چنین می‌گوید: این کتاب مانند کتاب السر در صنعت طب است، از برای آن که در این کتاب جمیع دستوره‌های طب و بیماری‌هایی که در آن واحد معالجه می‌شوند از فرق تا قدم ذکر شده است.

این کتاب دو بار به فارسی ترجمه شده است که یک بار آن توسط حکیم باشی فتحعلیشاه صورت گرفته است. ترجمه فرانسه این کتاب به‌عنوان (معالجه در یک ساعت) توسط گیگ در سال ۱۹۰۳ میلادی در پاریس به چاپ رسیده است.

۸۰- فِی عِلَاجِ الْعَيْنِ بِالْحَدِيدِ

(درباره درمان چشم با میل یا تراش دادن)

مقاله مذکور در مورد درمان چشم و اعمال جراحی این عضو می‌باشد. نسخه این کتاب دیده نشده است.

۸۱- فِی اَدْوِيَةِ الْعَيْنِ وَ عِلَاجِهَا

(درباره داروها و درمان چشم)

این رساله را رازی برای شاگرد خود یوسف بن یعقوب تالیف کرده است و در آن به درمان بیماری‌های چشم می‌پردازد. رازی از گل سرخ همراه با مواد دیگر برای جلوگیری از زهرهای آبله و سرخک به چشم استفاده می‌کرده است.

داروی دیگری که رازی در این مورد به کار می‌برده شامل یک نوع سرمه از آنتیموان و صبر زرد بوده است. رازی در ناسوره‌های کیسه اشکی با ایجاد شکاف در این کیسه‌ها آن را معالجه می‌کرده است.

۸۲- سِرِّ الطِّبِّ

(راز پزشکی)

احتمالاً رازی در این کتاب به ضرورت عدم دخالت اطرافیان بیمار در درمان او و همچنین به وظایف پزشک پرداخته است.

۸۳- فِی اَنَّ الْعِلْلَ الْمُسْتَكْمَلَةَ

(درباره بیماری‌های مخفی)

این رساله در مورد بیمارانی است که توان توضیح در مورد بیماری خود را ندارند و

که رازی در آن از زخم‌ها و عوارض ظاهری بدن صحبت می‌دارد. از این رساله تاکنون نسخه‌ای مشاهده نگردیده است.

۸۹- فِي الزَّكَامِ وَالنَّزْلَةِ وَامْتِلَاءِ الرَّأْسِ

(درباره زکام و نزله و پر شدن مجاری بینی و سر)
رازی در این رساله در مورد جلوگیری از زکام و حفظ بهداشت سینه سخن می‌گوید.

۹۰- فِي الدَّوَاءِ الْمُسَهِّلِ وَالْمُقَيِّ

(درباره داروهای مسهل و قی‌آور)
از این کتاب نسخه‌ای ملاحظه نشده است.

۹۱- فِي الْحَمَامِ

(در زمینه حمام)
موضوع استحمام در طب قدیم از مباحث مهم بوده و اکثر اطباء در این باب تالیفی داشته‌اند. از جانب دیگر به دلیل اهمیت طهارت و پاکیزگی در دین اسلام، طبای اسلامی نیز به این موضوع توجه ویژه داشتند.

از رساله مذکور که در مورد منافع و مضار حمام است نسخه‌ای مشاهده نگردیده است.

۹۲- فِي الْعِلَّةِ الَّتِي لَهَا يَخْرُقُ التَّلُجُّ يَقْرَحُ

(درباره این که چرا برف می‌سوزاند و زخم می‌کند)

به همین دلیل پزشک باید از تغییرات حال بیمار نوع بیماری او را تشخیص دهد.
از این رساله نیز نسخه‌ای مشاهده نشده است.

۸۴- فِي الْمَذَاقَاتِ

(درباره ذائقه‌ها و طعم‌ها)
از عنوان مقاله چنین برمی‌آید که در مورد ذائقه‌های مختلف است.

۸۵- فِي الْبَهَقِ وَالْبَرَصِ

(درباره لک و پیس و برص)
نسخه‌ای از مقاله مذکور مشاهده نگردیده است.

۸۶- فِي الْحَرْقَةِ الْكَائِنَةِ فِي الْإِخْلِيلِ وَالْمَثَانَةِ

(درباره سوزش داخل آلت تناسلی و مثانه)
به نظر می‌رسد در این مقاله، رازی در باب گرمی، تورم و شاید چرک در آلت تناسلی گفتگو می‌کند. نسخه‌ای از این مقاله نیز مشاهده نشده است.

۸۷- فِي الْبَوَاسِيرِ وَالشَّقَاقِ فِي الْمَقْعَدِ

(درباره بواسیر و ترک مقعد)
نسخه‌ای از این مقاله ملاحظه نشده و ممکن است جزیی از کتاب‌های دیگر رازی باشد.

۸۸- فِي الْأَعْلَالِ الْحَادِثَةِ عَلَى ظَاهِرِ الْجَسَدِ

(درباره بیماری‌های ظاهری بدن)
از عنوان کتاب چنین مستفاد می‌شود

با غذا و در مرحله بعد با داروهای ساده و غیر مرکب درمان شود و در صورتی که نتیجه مطلوب حاصل نگردید، از داروهای مرکب استفاده شود.

او معتقد بود که داروهای مرکب سنگین هستند و حتی المقدور نباید آن‌ها را در درمان بیماری‌ها به کار برد. رازی از اولین پزشکانی بود که اصراف در مصرف دارو را مضر و آن را برای بدن انسان سنگین می‌دانسته است.

۹۸- الفُرُوق

(تفاوت‌ها)

این کتاب از کتب بسیار مهم رازی است که در آن علل و علامت‌های مشابه بین بیماری‌ها و همچنین تفاوت بین آن‌ها می‌پردازد. نسخه‌ای از این کتاب در کتابخانه ملی ملک وجود دارد که شامل هفده صفحه چهل سطری است.

۹۹- کِتَابُ الْکَافِی

(کتاب کافی)

نسخه خطی این کتاب در کتابخانه آکسفورد انگلستان وجود دارد.

۱۰۰- الْأَغْذِیَّةُ الْمُخْتَصَّرَه

(غذاهای ساده)

این مقاله در مورد تغذیه می‌باشد و ممکن است همان کتاب (کیفیه الإغتذاء) باشد.

موضوع این رساله با مبانی کنونی پزشکی کاملاً تطابق دارد و سرمازدگی عضو را بررسی می‌کند. از این مقاله نسخه‌ای ملاحظه نشده است.

۹۳- فِی الرِّیَاضَةِ

(در زمینه ورزش)

نسخه‌ای از این کتاب دیده نشده است.

۹۳- مَنَافِعُ الْأَعْضَاءِ

(وظایف اعضاء بدن یا فیزیولوژی)

نسخه‌ای از این کتاب دیده نشده است.

۹۵- صِفَاتُ الْبِیمَارِسْتَان

(مشخصات بیمارستان)

رازی به‌عنوان رئیس بیمارستان در بغداد و رئیس بخش که تدریس بالینی می‌کرده، مشهور می‌باشد و به همین دلیل شناخت دقیقی نسبت به بیمارستان داشته است.

۹۶- طِبُّ الْفُقَرَاءِ

(طب فقرا)

ممکن است این کتاب همان کتاب مَنْ لَا یَحْضُرُهُ الطَّیِّبُ باشد.

۹۷- فِی أَنْقَالِ الْأَدْوِیَةِ

(درباره سنگینی داروها)

رازی معتقد بود که بیماری در درجه اول

۱۰۱ - مقالة فیما سئل عنه

(مقاله‌ای درباره پرسشی که از او شده)

این مقاله که نسخه‌ای از آن مشاهده نگردیده، به طولانی شدن عمر در اثر جماع کمتر می‌پردازد.

۱۰۲ - تَذْکِرَةٌ مُفِیدَةٌ

(یادداشت سودمند)

نسخه خطی این کتاب در کتابخانه ملی ملک وجود دارد. در این کتاب که دارای چهارصد و دوازده باب می‌باشد، رازی به شرح درمان کلیه بیماری‌ها از سرتا پا پرداخته است. باب اول این اثر در مورد علاج شقیقه و باب چهارصد و دوازدهم در مورد عفونت ایجاد شده

بر اثر بادها است. تعداد اوراق کتاب ۲۶۸ صفحه بیست و هشت سطری با کاغذ نوع ترمه و خط نسخ به قطع ۱۳/۵ x ۲۲/۴ است. این کتاب ممکن است منسوب به رازی و شاید هم توسط خود او نوشته شده باشد (۱).

در اینجا عناوین کتب، رساله‌ها و مقالات پزشکی مربوط به رازی به پایان می‌رسد، در حالی که کتب و رساله‌های دیگری در این زمینه به رازی منسوب است که در این مقاله برای جلوگیری از اطاله کلام از ذکر آن خودداری می‌شود.

امید است در آینده بتوان تالیفات رازی را در زمینه‌های دیگر مورد بررسی قرار داد.
دکتر سید محمد صدر

منبع

۱. نجم‌آبادی م. مؤلفات و مصنفات ابوبکر محمدبن زکریای رازی حکیم و طبیب بزرگ ایرانی. چاپ دوم. تهران: دانشگاه تهران؛ ۱۳۷۱: ۱۹۲-۱۳۸.

گزارش مرکز ثبت و بررسی عوارض ناخواسته دارویی کشور «فروردین ماه ۸۴»

دکتر خیراله غلامی ، دکتر شادی یوسفیان ، دکتر نازنین دریا باری ، دکتر گلوریا شلویری

مرکز فارماکوویزیلانس ایران از کلیه همکاران درخواست می‌کند در صورت وقوع هرگونه عارضه دارویی، مورد یا موارد مشکوک را با تکمیل فرم زرد به این مرکز گزارش نمایند و یا با شماره تلفن ۶۶۴۰۴۲۲۳ تماس حاصل فرمایند. طبق استانداردهای سازمان جهانی بهداشت، کشورهایی که از میزان گزارش‌دهی

توجه:

- ۱- آمار و ارقام ارائه شده توسط مرکز ADR از عوارض دارویی دریافت شده، به هیچ وجه نشان دهنده میزان وقوع آن عوارض در سطح کشور نیست.
- ۲- عدم گزارش برخی عوارض به مرکز ADR، به هیچ وجه نشان دهنده عدم وقوع آن در سطح کشور نمی‌باشد.

جدول ۱- فراوانی گزارش‌های ارسالی به مرکز ADR ایران از استان‌های مختلف کشور،
فروردین ماه سال ۱۳۸۴

۱	کرمانشاه	۱	سمنان	۲	فارس	۵۳	تهران
۱	آذربایجان شرقی	۱	بوشهر	۲	خوزستان	۱۰	اصفهان
۱	نامعلوم	۱	لرستان	۲	خراسان	۶	مازندران
۱۵		۱	ایلام	۲	آذربایجان غربی	۵	اردبیل
		۱	گیلان	۲	قزوین	۳	گلستان
			کرمان	۱	زنجان	۳	همدان

Table 2. Drug classes responsible for ADRs reported to Iranian ADR monitoring center (01.84)

Drug class	No	Percent
Anti-infective agents	36	31.58
Cardiovascular drugs	25	21.93
Central nervous system agents	22	19.3
Gastrointestinal drugs	8	7.02
Hormones and synthetic substitutes	7	6.14
Blood formation & coagulation	3	2.63
Serums, toxids, and vaccines	3	2.63
Herbal	2	1.75
Skin and mucouse membrane agents	2	1.75
Unclassified therapeutic agents	2	1.75
Smooth muscle relaxants	1	0.88
Antihistamines	1	0.88
Antineoplastic agents	1	0.88
EENT preparation	1	0.88
Total	114	100

* مرجع مورد استفاده در این دسته‌بندی، کتاب AHFS Drug Information 2004 (American Hospital Formulary Service) می‌باشد.

گزارش عوارض دریافت شده توسط مرکز ADR ایران در فروردین ماه ۱۳۸۳ در فروردین ماه سال ۱۳۸۳ تعداد ۱۱۴ مورد گزارش از نقاط مختلف کشور به مرکز ثبت و بررسی عوارض ناخواسته داروها ارسال گردیده است (جدول ۱). در میان گزارشات رسیده به این مرکز، بیشترین فراوانی مربوط به دسته دارویی Anti-infective (۵۸/۳۱ درصد) بوده است و پس از آن دسته دارویی Cardiovascular (۹۳/۲۱ درصد) عوارض بیشتری را به خود اختصاص داده است (جدول ۲).

Table 4. Cardiovascular drugs responsible for reported ADRs to Iranian ADR Monitoring Center (01 / 84)

Drugs	No	Percent
Nitroglycerin	7	28
Captopril	6	24
Lovastatin	3	12
Enalapril	2	8
Digoxin	1	4
Gemfibrozil	1	4
Isosorbide	1	4
Nicotinic acid	1	4
Valsartan	1	4
Amlodipine	1	4
Atorvastatin	1	4
Total	25	100

Table 3. Anti-infective agents responsible for reported ADRs to Iranian ADR Monitoring Center (01 / 84)

Drugs	No	Percent
Ceftriaxone	10	27.77
Cotrimoxazole	4	11.11
Azithromycin	4	11.11
Cefixime	3	8.33
Penicillin	2	5.56
Clindamycin	2	5.56
Co Amoxiclav	2	5.56
Erythromycin	2	5.56
Ciprofloxacin	1	2.78
Cefazolin	1	2.78
Cephalexin	1	2.78
Vancomycin	1	2.78
Ketoconazole	1	2.78
Sulfasalazine	1	2.78
Penicillin + Cloxacillin	1	2.78
Total	36	100

مناسبی برخوردار هستند، سالانه بیش از ۲۰۰ مورد گزارش به ازای یک میلیون جمعیت دریافت می‌دارند. بر این اساس، انتظار می‌رود که در کشور ما با جمعیت بیش از ۶۰ میلیون سالانه حداقل ۱۲۰۰۰ مورد گزارش عارضه دارویی به مرکز ADR ارسال گردد (گزارش‌های ارسالی به مرکز ADR در سال ۱۳۵۳، ۱۳۸۲ مورد می‌باشد) این مهم جز با عنایت جامعه محترم پزشکی به اهمیت مقوله فارماکوویژیلاانس میسر نمی‌گردد.

جدول ۵- مهم‌ترین عوارض ارسال شده به مرکز ADR ایران در فروردین ماه ۱۳۸۴ بر حسب سیستم یا عضو آسیب دیده در بدن

سیستم / عضو آسیب دیده	فراوانی	درصد فراوانی
اختلالات عمومی (ضعف، ادم، لرز، ...)	۳۹	۲۴/۳۸
اختلالات عصبی (سر درد، سرگیجه، ...)	۲۹	۱۸/۱۳
اختلالات پوستی (راش، خارش، کهیر، ...)	۲۸	۱۷/۵۲
اختلالات گوارشی (تهوع، استفراغ، ناراحتی معده، ...)	۲۰	۱۲/۵۱
اختلالات تنفسی (سرفه، تنگی نفس، ...)	۱۲	۷/۵
اختلالات روانی (سندرم قطع مصرف هالوسیناسیون و ...)	۷	۴/۳۷
اختلالات سیستم انعقادی و پلاکت‌ها (کاهش تعداد پلاکت‌ها، خونریزی و ...)	۴	۲/۵
اختلالات سیستم عضلانی اسکلتی (درد عضلانی، مشکلات مفصلی و ...)	۴	۲/۵
مشکلات محل تزریق (آبسه، التهاب و نکروز محل تزریق)	۳	۱/۸۷
اختلالات بینایی (اشکال در دید، ...)	۳	۱/۸۷
اختلالات ضربان قلب (آریتمی، طپش قلب و ...)	۲	۱/۲۵
اختلالات قلبی - عروقی (درد قفسه سینه، کاهش فشار خون و ...)	۲	۱/۲۵
اختلالات سیستم غدد درون‌ریز (کم‌کاری غده تیروئید و ...)	۲	۱/۲۵
اختلالات دستگاه تناسلی مونث (آمنوره، واژینیت و ...)	۲	۱/۲۵
اختلالات دستگاه تناسلی مذکر (نااتوانی جنسی، اختلالات نعوظی و ...)	۱	۰/۶۲
اختلالات سیستم خودکار (طپش قلب، تعریق، خشکی دهان و ...)	۱	۰/۶۲
اختلالات کبدی (کبد چرب، بالا رفتن آنزیم‌های کبدی ...)	۱	۰/۶۲
کل	۱۶۰*	۱۰۰

* از آنجایی که در برخی موارد، بیش از یک عارضه دارویی در یک فرد بیمار مشاهده شده است، تعداد فراوانی کل مشاهده شده در این جدول بیش از ۱۱۴ مورد (تعداد کل گزارش‌ها) می باشد.

در میان گزارش‌های رسیده در فروردین ماه ۱۳۸۴، ۱۷/۵۴ درصد موارد گزارش شده، شدید و جدی بوده است.

از جمله عوارض شدید و جدی، می‌توان به شوک آنافیلاکسی با سفتریاکسون، فلج با ترامادول و ولتارن، دیس‌پنه با کوآموکسی‌کلاو سندروم استونس جانسون با فنوباریتال و کاربامازپین، هپاتومگالی و کبد چرب باتاموکسیفن و Toxic Epidermal Necrolysis باکاپتوپریل اشاره کرد.

گزارشات داوطلبانه عوارض دارویی (Spontaneous Reporting) از طریق ارسال

در دسته دارویی Anti-infective داروی سفتریاکسون با ایجاد عوارضی نظیر ترومبوسیتوپنی و شوک آنافیلاکسی در صدر جدول قرار دارد (جدول ۳).

در دسته داروهای Cardiovascular (جدول ۴)، داروهای نیتروگلیسرین و کاپتوپریل با ایجاد عوارضی مانند سردرد تعریق، اختلال بینایی، سرفه، واکنش‌های حساسیتی و نکروز سمی پوست مسبب ایجاد بیشترین عوارض بوده‌اند.

جدول (۵) گزارش‌های دریافت شده را در ارتباط با سیستم یا عضو آسیب‌دیده نشان می‌دهد که در میان آن‌ها اختلالات عمومی بدن بیشترین فراوانی را دارا می‌باشد.

در جدول (۶) فراوانی سیستم‌ها یا اعضا آسیب‌دیده بدن ناشی از مصرف داروهای آنتی‌بیوتیک که به مرکز ADR ارسال گشته است، مشاهده می‌گردد. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود اختلالات عمومی و اختلالات پوستی در این جدول بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول (۷) بیانگر فراوانی سیستم‌ها یا اعضا آسیب‌دیده بدن می‌باشد که به دنبال مصرف داروهای قلبی - عروقی به مرکز ADR ایران، ارسال گشته است. همان‌گونه که ملاحظه می‌شود، اختلالات عصبی بیشترین فراوانی را به خود اختصاص داده‌اند.

جدول ۶- عوارض ناشی از مصرف آنتی‌بیوتیک ارسال شده به مرکز ADR ایران در فروردین ماه ۱۳۸۴ بر حسب سیستم یا عضو آسیب‌دیده در بدن

سیستم / عضو آسیب‌دیده	فراوانی	درصد فراوانی
اختلالات پوستی	۱۵	۳۰
اختلالات عمومی بدن	۱۵	۳۰
اختلالات گوارشی	۱۰	۲۰
اختلالات عصبی	۴	۸
اختلالات تنفسی	۴	۸
اختلالات انعقادی	۲	۴
کل	۵۰*	۱۰۰

* از آنجایی که در برخی موارد، بیش از یک عارضه دارویی در یک فرد بیمار مشاهده شده، تعداد فراوانی کل مشاهده گردیده در این جدول بیش از ۳۶ مورد (تعداد کل گزارش‌های ناشی از داروهای آنتی‌بیوتیک) می‌باشد.

جدول ۷ - عوارض ناشی از مصرف داروهای قلبی - عروقی
ارسال شده به مرکز ADR ایران در فروردین ماه ۱۳۸۴ بر
حسب سیستم یا عضو آسیب دیده در بدن

سیستم / عضو آسیب دیده	فراوانی	درصد فراوانی
اختلالات عصبی	۱۰	۳۴/۴۸
اختلالات تنفسی	۶	۲۰/۶۹
اختلالات عمومی بدن	۴	۱۳/۸
اختلالات پوستی	۳	۱۰/۳۵
اختلالات گوارشی	۲	۶/۹
اختلالات عضلانی اسکلتی	۲	۶/۹
اختلالات بینایی	۱	۳/۴۵
اختلالات ضربان و ریتم قلب	۱	۳/۴۵
کل	۲۹*	۱۰۰

* از آنجایی که در برخی موارد، بیش از یک عارضه دارویی در یک فرد بیمار مشاهده شده، تعداد فراوانی کل مشاهده گردیده در این جدول بیش از ۲۵ مورد (تعداد کل گزارش‌های ناشی از داروهای قلبی - عروقی) می‌باشد.

طولانی ۳۰ الی ۴۰ ساله در ثبت و بررسی
ADR، هم‌چنان در تقویت این سیستم
می‌کوشند. با استفاده از این روش می‌توان
از مشاهدات کلیه حرف پزشکی مشغول
به فعالیت در سراسر کشور بهره جست و
به برآوردی از میزان واقعی شیوع عوارض
دست یافت.

فرم‌های زرد، معمول‌ترین روش ارسال
گزارش به مراکز فارماکوویژیالانس در
سراسر دنیا می‌باشد. در حال حاضر این
روش به‌عنوان یکی از موثرترین روش‌های
جمع‌آوری اطلاعات در زمینه عوارض دارویی
در بیش از ۷۰ کشور عضو WHO پذیرفته
شده است و حتی کشورهای دارای سابقه

منابع

1. American Hospital Formulary Service (AHFS) Drug Information 2001.
2. www.medscape.com
3. www.fda.gov/

